

2093.

284

3626

12004

21

1500

W

2093
284

751-62.

ՆԱԹ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՅ

ԸՍՏ ԽՆԴԻՐՈՅ

ՊԱՐՈՆ ՅՈՎՍԷՓԱՅ ԱՂԱԲԷԳԵԱՆ

370

ԳՐԵԱՅ

2574-ՔԱ

Մ. Դ. ԹԱՂԻԴԵԱՆՅ, Վ. Ա.

69091

Ի ՀԱՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌԻՆ ՏԵԱՌԻՆ ՆԵՐՍԻՍ
ԱԶԳԱՍԻՐԻ ԿՈՒՈՒՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅԻՆ ՀԱՅՈՑ

Հ.Ս.Խ.Ը. ՀԱՐԱՅԵՐԻ ԳՐԱԳԱՐԱՆ
* C. C. P. A. *
7/11-1922
ՎՊԵՆԱ, ՄԱՐՏԻԱՆՍԿԱՅ
1848

ՀԵՆՏԻ - ԳՐԱԳԱՐԱՆ
- 6 ՅՈՒՆԻ 1898
ԿԵՆՏՐ. Ե.
ԱՐՄ. Ե.

ՊԵՏԱԿԱՆ-ՀԱՆՐԱԳԻՆ
ԳՐԱԳԱՐԱՆ

371

ԳԵՆՏՐ. - ԳՐԱՐ. -
 Կ. Ն. Բաղդ. Շնկեր
 - 6 ЮНЬ 1898
 Центр. Библиот. - ИТ.
 Арм. Благ. Общ.

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԻԿԻՆ

ԵՂԻՍԱԲԵԹ Յ. ՍԱՐԳՍԵԱՆՑ

ՆԱԽԱՄԱՅՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՌԱԶԱԴԻՄՈՒԹԵԱՆՑ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԻԿԻՆ

ՊՍՊԱՂՈՒՆ Պատմութեան Հռովմայ թողուժք
 հրաշանալ յիւր Կուռնեչիա, կամ հրաշացուցա-
 նեչ զնա յիւր տաշուն տապարուն որդիս, այնինչ
 բովանդակ իմաստութիւն ժամանակին՝ յիմարու-
 թիւն էր առ Աստուած: Եւ մեք յասուկ մեղ սեպ-
 ճական պարծանօք՝ Ձեօք նոր դլուխ հատանեմք
 Պատմութեան Աղբիս՝ Գլխուհեաւ անկեան երկուց
 Մեծահամբաւ Գերդաստանաց Աղբի մերոյ՝ ՚ի Կալ-
 կաթա: որոց որպէս արեամբ՝ նոյն և արդեամբք
 հանդիսացար ժառանգուհի առաքինութեանցն և

փառաց՝ Որթողիւզաբեր անկեալ յԱյդի Սե-
րելոյն՝ բարունակս ձգեցեր ՚ի ծովէ մինչև ՚ի ծով,
և աստուածային օրհնութեամբ նոր Սառայ եղեալ
Հայաստանի՝ ողջոյն հասարակութեանս մայրացար՝

Չեօք և Չերովք սկսաւ Գալուսթիւն Ազգիս,
կառուցան Գալոցք, հաստատեցան Տպարանք, հը-
բատարակեցաւ Գրեանք, և պայծառացաւ Եկե-
ղեցի Աստուծոյ՝ տի՛նա թէ՛ և մեծ մասն Երկրա-
կան Հայ Քրիստոնեայ հաւատացելոց ՚ի Չէնջ սնու-
ցեալ և զարգացան ՚ի Հնորհս Աստուծոյ՝ Չեօք
նախ սկիզբն արար Գաստիարակութիւն Օրիորդաց՝
և ՚ի Չէնջ արդ՝ Այցելուհի Կուսական Կրթարանի
Ազգիս մերոյ՝

Ապաքէն եթէ զբարին դիտաւորութեան մարդ-
կան կշռել արժան իցէ համընթացութեամբ կա-
մացն Աստուծոյ, ուրեմն արձակութիւն խնդրեմք
Հնորհաւորել Չեօ, ՏԵԿԻ՛ն ՄԱՅՐ, իբրև մաքուր
գիտաւորութեամբ Յորդորդի ճառխ՝ միանգամայն
և ճանապարհին Գաստիարակութեան Օրիորդաց՝
՚ի Սուրբն Սանդուխտ, որ գողջեր գոյգ սկսեալ՝ և
գոյգ կատարեցան Տէրամբ՝

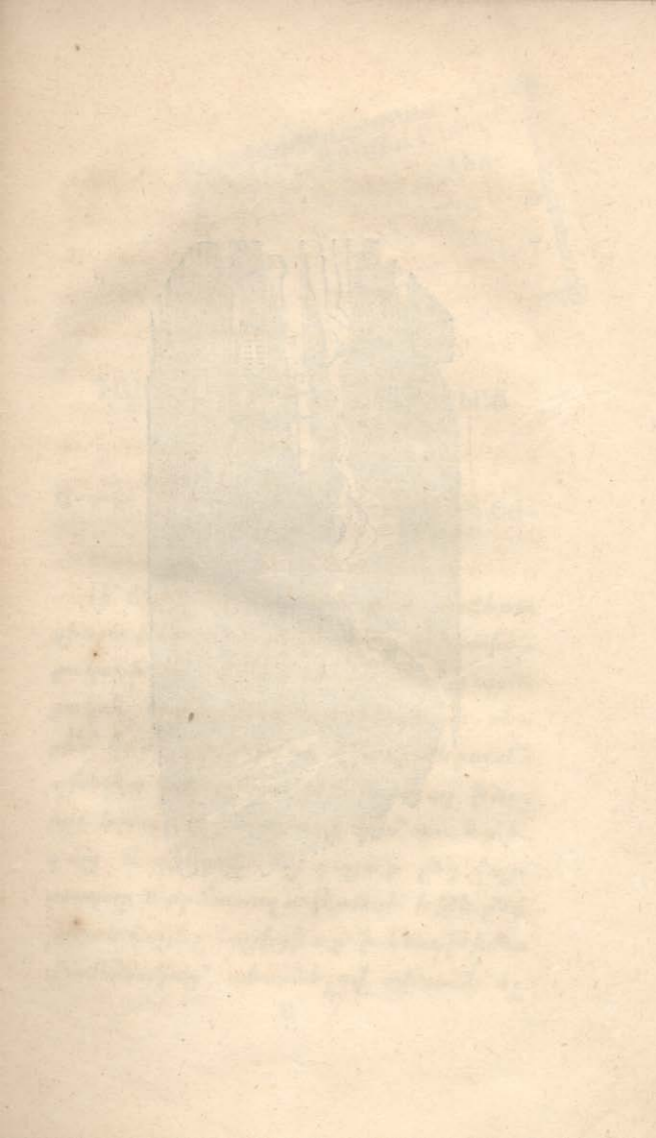
Վասն որոյ սակաւաթերթ և դուղնաքեայ որքան
 և է ճառս, տակաւին առաջին գոլով ՚ի գրուածս
 Ծառայի Ձերում, որ նախ արարն՝ և ուսոյց՝ Ձեզ
 յաւէտ պատկան դատի մատուցանել ՚ի Պատարագ
 Պարտեաց և Մեծարանաց իւրոց

ԱՄԵՆԱՒՈՒՆԱՐԷ

ՁԵՐ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՕՐԻՈՐԻԱՅ

ԳԼՈՒԽ Ա .

Յաղագս թէ ո՞ր ո՞չոտ Դաստիարակութիւնն Օրի-
որդաց ք

ՄԱՆՐԱՆԱԼ աստանօր 'ի գովեստ զինչութեան և արգասեաց դաստիարակութեան , կամ որ լաւ ևս՝ դպրոցական կրթութեան զողորական սերին՝ կամ Օրիորդաց Ազգի մերում՝ այնպէս է , որպէս թէ նստեալ 'ինուրոյ երազօ կարկատէաք կամ զաւելորդաց և զյայտնեաց գայաք ընդ վայրասպար ճարճատող , Քանզի՝ եթէ ընդյետս հայել հայիցի ոք 'ի հնու թիւնս ժամանակաց՝ տեսանելով տեսանէ ոչ

միայն զնախկին աստուածապաշտութեն
 կառուցեալ սեղան 'ի Հայս հաշտել
 զՈրէն 'ի նուէր, և զառաջին դարուն
 դպրոց ուսման ճարտարութեան և ար-
 ուեստից հարանց համատարած ազ-
 դաց աշխարհի, այլ և՛ որպէս հաւա-
 նեալ խակեմք՝ վճիտ տեսանէ նա զա-
 ռաջին ուսումնարան նահապետական
 Մարց նոցա, այսինքն () ընդդէմ
 Հայաստանեայց՝ Հսկայուհեացն ա-
 ռաջնոց, որք ընդ հսկայից մեծա-
 գործացն աջակցեալ՝ սփռեցին զար-
 հեստ և զգիտութիւն յորդիս և 'ի
 թողունս իւրեանց, և 'ի զկնեացն ընդ
 արանց միահալոյն և եղբարց՝ յաստ-
 ուածութիւն վերադասեալ՝ արժանա-
 ցան ակնածականն երախտագիտու-
 թեան հանուրց ազգաց աշխարհի, Ո՞վ
 այն Աստղիկ, կամ Արուսեակ, կամ
 Անահիտ, Իսիս, և բիւր այլ այս-
 պիսի անուանք, եթէ ոչ ճարտար և
 հանճարեղ Հայուհեացն ակումբ, որ

իմաստութեամբ իւրեանց բարերար
ազգի մարդկան հանդիսացեալ՝ նախ
զմայրական, և ապա զաստուածա-
կանն ընկալան 'ի մարդկանէ զպատիւ :
Ոմն զհանդերձին անկուած և ձև հը-
նարելով, ոմն զգեղոց և զարմատոց
զօրութիւնսն փորձելով և բժշկու-
թեանն նախամայր լինելով, այլ ոմն
զտնարարութեան կերպ և կանոն հաս-
տատելով, այլովքն հանդերձ :

Աչ վայրապար ինչ է դրութիւնս .
լիցի Հայաստան՝ ո՛վ որպէս և հա-
մարիլ յօժարիցի, տակաւին ոչ կա-
րէ ուրանալ թէ յերկու հազար ա-
մաց հետէ, այսինքն յԱդամայ մին-
չև 'ի Սըհեղեզն, հանդիսարան և
ստնտու գոլով ամենայն մարդկան,
որք զմի և եթ լեզու խօսէին, չիցէ
հնարեալ իւր արուեստս պիտանա-
ցուս 'ի դիւրութիւն կենաց այնքան
բազմութեան : Յայոց արուեստից,
որպէս յամենայն դարս՝ նոյն և այժմ

խսկ 'ի մերում դարու , ոչ ոք իշ-
խէ մերժել զկանացին ճարտարու-
թիւն : Եւ եթէ այսպէս՝ ուրեմն
առաջին ուսումն գողտրական սերին
էր՝ որ գտաւ 'ի Հայաստան , և սրի-
ւեցաւ ընդ դատերաց իւրոց յաշխարհ
ամենայն :

Օ Հնոց զանց արարեալ՝ խոնար-
հեցուք (թո՛ղ) յարդի անտերունջ
վիճակ մերոյ Հայրենեաց , ուր քաջ
տեսանէ նրբագինին բանասէրն , զի ե-
թէ գէթ քսան ամօք 'ի խաղաղու-
թեան կայցէ աշխարհն՝ չիք արուեստ
որ ոչ ծաղիկ անդանօր , առաւել ևս
արագ՝ քան թէ յայլուր հնար է :
Կան , կապեան դու՝ եթէ կամիս , զեր-
թևեկ կարավանաց յամենայն կուսէ ,
և արդել զվաճառ յօտար աշխար-
հաց . տակաւին երկիր մեր առատու-
թեամբ զնիւթն՝ և հանձար բնակ-
չաց զարուեստն մեծ արարեալ՝ ոչ
ինչ իմիք կարօտ մեան : Տիկնայք

մեր տնտեսք են մեր՝ ժրագլուխք
 յամենայն 'ի գործս իւրեանց , դիւ-
 րաթեկ և դիւրառուք ամենայն ուս-
 մանց : Տիկնայք մեր ոստայն արկեալ
 նիւթեն մեզ 'ի կայճէ՝ այսինքն 'ի
 թաղեաց մինչև 'ի նրբաթել կերպա-
 սին : Տիկնայք մեր են մեզ բժիշկք
 ինքնուսոյցք , և հազիւ ուրեք վրի-
 պին 'ի ճարտար դեղատուութեան իւ-
 րեանց :

Աստեղաբաշխութեան առաջին գիւտ
 լինել 'ի Հայս , և մշակել այնր ա-
 ռաւելապէս 'ի տիկնաց մերոյ աշխար-
 հի՝ յայտնի ցուցանեն անուանք ամ-
 սոց մերոց զհետ երկոտասան որդ-
 ւոցն Հայկայ , և անուանք քսանեչո-
 րից ժամուց՝ զհետ սկայուհի դստե-
 րաց նորա :—Չիք ազգ յաշխարհի
 որ կարիցէ յառաջ բերել այսքան
 հին , և այսքան հզօր ասպացոյցս 'ի
 հաստատութիւն գիւտիս այսորիկ :
 Իւր զի մի մի թուել մեզ միահաղոյն

զամենայն , ասղուհք նոցա ասենին Տր-
րաշս 'ի նկարչութեան , և հրաշա
լիք 'ի վարագուրաց տաճարաց Տեառն
յանդիման կացուցանեն զպարծանս գե-
ղապատար կուսանաց մերոց :

Կենդանական Մագնիսուէն գիտուի՝
որ այժմ՝ գրաւէ զուշադրութիւն հա-
մօրէն Եւրոպիոյ , այն զի Կեսներոմն
Պերմանացի 'ի 1778 թուականի Տեառն
ընդ աղօտ իմն հրատարակեաց անդ ,
յատուկ է պառաւանց մերոց յանյի-
շատակ դարուց անտի , զոր և կոչին
“Աղօթել ,” Յորժամ դէպ լինի հի-
ւանդին գիմել առ նոսա , նստուցա-
նէ Աղօթողն զնա յանդիման , առնու
զասեղն մի կամ քորոց 'ի պտղունցն ,
կծկէ զամենայն մատուռս իւր , և ստէպ
չուրջ բոլորեալ զգլխով , զծոծրակաւ ,
և զերեսօք հիւանդին՝ գրգռէ 'ի նա
և յինքն զայն ահագին յօրաշտումն
և ճօճումն մարմնոյ՝ մինչև յորդո-
րել զնա 'ի քուն , ապա խրէ զասեղն

կամ զքորոցն 'ի գուտակ նորա և արձակէ 'ի բաց :

Երկրորդ՝ եթէ ոք 'ի նորութիւն լուսաւորեալ ազգացն ակնարկիցէ, արդարեւ բարի նախանձու ջեռուցեալ եռայ տեսանելով՝ թէ յորչափ կատարելութեան հասեալ իցեն տիկնայ.ք նոցա, որ ոչ միայն ձեռակերտ արուեստիցն պայծառութեամբ ճոխանան, այլ և իմացական մակացութեամբ մատենաս շարադրեն յօգուտ ընկերակցութեան ազգի մարդկան : Քաղաքականութիւն և բարոյ.ք խուժադուժ և յերեկեան Ազգացն Եւրոպիոյ յայնժամ եհաս 'ի ծայր արդի կատարելութեան իւրոյ՝ յորժամ հասարակախընամ տեսչութիւն օրէնսդրաց նորա սահմանեաց զհարկ դաստիարակութեան գողտրական սերի նոցա :

Ապաքէն եթէ նոքա՝ որ առ մերով տիեզերակալ թագաւորութեամբ և անուն ազգի ոչ ունէին՝ որով

ճանաչելինն , սովին յայն գերակայ
 ժամանեցան 'ի կոպար քաղաքական
 կրթութեց, մեզ՝ որպէս սկզբան և նա-
 խահօր ազգաց աշխարհի , առաւել
 արժան և հարկ է կրթել զօրիորդս
 մեր յուսմունսս պէսպէս և պիտանի
 գիտութեանց : Օ՛ր որպէս գոհարն
 'ի զարդ մարմնոյ , նոյնպէս և գի-
 տութիւնն է պերճութիւն հոգւոյ :

Յուզագս հարկի Գաստիարուհու-Յեան Օրիորդաց ըստ
որո՛ճ Բանալան :

(Օրիորդք կամ լաւ ևս ասել ի-
զական սեր ազգաց՝ գողտրական մասն
գոյով մարդկային կենաց , սիրունա-
գոյն անդամք ընկերակցութեան , և
'ի չարիս և 'ի բարիս անբաժան վի-
ճակակիցք՝ առաւելապէս կարօտին
ամենատեսակ վայելչական , առտնին
և քաղաքական հրահանգաց , քան
զարուս նոցա : Պատճառ , նախ՝ զի
ակար գոյով ուժով մարմնոյ և ան-
դամոց՝ պարտին զթերին բնութեան
արուեստականաւն ըսուլ և կատարե-
լագործել : Երկրորդ՝ զի նազելի մասն
գոյով կենաց և կենցաղավարութեանց՝
պարտին հրահանգօք կրթել զան-
ձինս իւրեանց 'ի պիտանութիւն և
'ի հաճոյականութիւն , և ամենայն
ընկերակցութեան կարգ և կանոնս
սահմանել քնքուշ բարոյիւք իւ-

րեանց : Օ ի արանց օգնական և գործակից ստեղծեալք՝ ոչ ինչ իւրք զպայման նախատես արարչութեանն կատարէին , եթէ զուրկ և ունայն մնային 'ի սխրալի հրահանգաց կենցաղական գիտութեանց : Օ որդեակս ոչ սնուցանէին յերկիւղն Մատուծոյ , զտուն բարեք ոչ խնամէին , զվատակս արանցն շռայլաբար վատնէին , և յայսցանէ յառաջ գային բազմատեսակ չարիք և վնասք ազգի մարդկան : Մ'ա լոկ սոխ ու հաց , դիր 'ի սեղան քո , և հրաւիրեա՛ 'ի նա , եթէ կամիս զիշխան ոք կամ զթագաւոր , եթէ կինքո , քոյր , կամ դուստր՝ որ մատակարարէն զնոսա , քաղաքավարեալ իցէ և հաճոյական , անշուշտ հաւատա՛ զի ամենապարզ սեղան քո ձգեաց գրաւեաց առ քեզ զերախտագիտութիւն հիւրոցդ , իսկ թէ ընդ հակառակն՝ լոյծ 'ի քացախ զամենագին մարդարիտ , լստ ամբար-

տաւանին Աղէոսպատրայ Գժխոյին
Եղիպտոսի, կաղմեան սեղան համա-
դամ, բայց անհրահանգութեամբ գեր-
դաստանի քում, ոչ համ տաս, ոչ
հաճութիւն: Աւստի և ամենայն մե-
ծածախութիւնք յումպէտս գնան,
և դու ծաղրալի լինիս, քան թէ
գովելի:

Տան,—բարեկարգեալ և կառավար
տան ասել կամիմք, հոգին որ կայ՝
կինն է, և այն՝ ուսեալ և ժրագլուխն:
Արդ որպէս մարմին կարօտի հոգւոյ
զի կեցցէ, նոյնպէս հոգին կարօտի
գիտութեան, զի բարւոք կեցցէ:
Աւրեմն որ զրկէ զգաստերս իւր յայս-
պիսի իմն էական և ՚ի գերալրական
ամբողջութենէ կենաց, կամովին մե-
ռուցանէ զնա բազմապիսի չարաչար
մահուամբ:

ԲՆԱԿԱՆԱԻ: Ասան զի՝ որպէս
կոյրն ոչ զգոյ յանձին զուարճու-
թիւն ՚ի լուսաւոր գունաւորացն գե-

զեցիութենէ, նոյնպէս և անհրահանգ
դեալն ո՛չ զմայլի հրաշակերտութեամբ
ամենազան արարածոցն Աստուծոյ .
ո՛չ հասկանայ զինչութիւն և զպիտա-
նութիւն նոցա . ո՛չ վայելէ որպէս
արժանն է զբարիս ամենառատ բնու-
թեան՝ իբրև զբարի . ուստի ինքնին աշ-
խարհի մեռեալ՝ և աշխարհ մեռեալ
երևի նմա :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԱԻ : Այսն զի՛ ան-
հրահանգ և անկիրթ մտաց ըստ ին-
քեան չէ այնքան կարողութիւն , ու-
րով զտել և ընտրել կարիցէ ընդ
մոլար և ճշմարիտ : Աւստի և անգի-
տութեամբ կամ փոփոխ 'ի կիր ար-
կանէ զառաքինութիւն ընդ մոլութեան՝
առանց խտրանաց , և կամ ընդաբոյս
հակամիտութեամբ բնութեանն դէպ
'ի չարն կոյս՝ յաւէտ վատթարագու-
նին ընդելանայ՝ քան թէ լաւին և
ազնուագունին : Այ խորշի 'ի գարշելի
և 'ի Գարգոն դիմաց մոլութեան , ո՛չ

փարի փսփաղանօք զաստուածարարն
 դարչապարօք սխրալի առաքինու-
 թեանն, այլ յերկոսին հետս միշտ
 կաղ՝ ոչ ճանաչէ, եթէ Տէր իցէ իւր
 Աստուած՝ թէ Ղանճիկն Ակկա-
 րոնի :

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆԱԻ : Այս ան-
 զի՛ անհրահանգ և անկիրթ հոգի ոչ
 զգիրս քննել կարէ, յորոց կեանս
 ընդունիցի, և ոչ զինչութիւն և զե-
 դանակ աղօթիցն. ուստի և ոչ օրինա-
 ւոր ոգւով աղօթել կարէ : Այլ թէ
 որպէս արժանն էր՝ գիտեաք զյարգ
 աղօթիցն : Մարդիկ ՚ի մարդկանէ
 ինչ յուրեմն՝ հազար գիւտս որոնեն,
 հազարիցս յստակեն զգտեալն, զորս
 և իբրև զդասս սերտեն, և այնպէս
 յառաջանան երկիրդիւ և պատկա-
 ռանօք. ապա ո՞րքան ևս առաւել
 արժան իցէ այսպիսի փութոյ և եռան-
 գեան՝ յորժամ հա՛ղերձիցի ոք ընդ
 Աստուծոյ խօսել, թա՛գաւորին թա-

դաւորաց , և Տեառն տերանց : Հայ-
 ոց Ազգի պատուելի՛ Օնոգֆ , զա-
 մենեւսին աղաչեմք սիրովն Քրիստո-
 սի միտ դնել այսր խոնարհ առաջար-
 կութեանս : Եթէ ուսումն և դաս-
 տիարակութիւն մատաղորեար Ղստե-
 րաց ձերոց աւելորդ և անպիտան
 համարիցի առ ՚ի նպաստ աշխարհական
 կենցաղաւարութեան և առտնիս կա-
 ռաւարութեան ձերոյ , տակաւին ե-
 ռապատիկ հարկաւ պահանջի առ ՚ի
 նպաստ աղօթից և ընդ Աստուծոյ
 մաղթանաց և պաղատանաց ձերոց :
 Տակաւին քառապատիկ հարկաւ պա-
 հանջի յամբողջութիւն Եկեղեցւոյ
 ձերոյ սրբոյ , տակաւին բիւրապատիկ
 հարկաւ պահանջի ՚ի փրկութիւն ան-
 մահ հոգւոց ձերոց և հոգւոց գողա-
 րական զաւակաց ձերոց : Ինութիւնն
 ստիպէ զճնողական գթութիւնս ձեր
 նախախնամ հոգողութեամբ ջանալ և
 բարւոքել զսպագայ երջանկութիւն

զաւակաց ձերոց , և զոր երջանկու-
 թիւն կարիցին յալ մահացուք , ե-
 թէ անհրահանգ սահելով զաւա-
 կունս իւրեանց 'ի գիտութենէ Սուրբ
 Պարոյ՝ զրկիցեն զնոսա 'ի փառա-
 ւոր աստուածախօսութեանց յաստի
 կեանս , և յԱստուծոյ միանգա-
 մայն 'ի հանդերձեալն : Ապաքէն
 արիք ճնողք Ազգի մերում , զժամա-
 նակն մինչ ցարդ անփութութեամբ
 կորուսեալ 'ի փնաս մեծ համարելով
 անձանց և քաղցրիկ Վերմականույդ ,
 բունն հարէք զգրօշակէ մօրն լուսոյ՝
 գիտութեան , և ահա՛ աչօք ձերովք
 իսկ տեսանէք զսլսակ վաստակոց ձե-
 րոց : Տնկեցէք դպրոցս Օրիորդաց
 'ի տեղիս տեղիս , և ահա՛ ծաղկես-
 ցեն ձեզ նոքին դասերս գիտունս ,
 առաքինիս և աստուածապաշտս : Ե-
 թէ ոչ ինչ այլ օգուտ արասցեն նո-
 ցա դպրոցք գիտութեանց , տակա-
 ւին հրաժարեցուցանեն զնոսա 'ի դա-

տարկութեանց և 'ի ծուլութեանց ,
 կրթեն զնոսա յիմաստս զրոց , մաք-
 րեն զհանձար 'նոցա 'ի գիւտս արուես-
 տից , կանայս ժրագ լուխս և պսակս առ-
 նեն զնոսա արանց իւրեանց , և ահա
 այսոքիկ միայն : սյսոքիկ միւրջն ասեմք ,
 վճարեն ձեզ դամենայն զծախս ձեր ,
 քանզի դատարկուի է մայր ամենայն չա-
 րեաց : Երանի թէ ականջք լսելոյ
 իցեն քան թէ ունչք քամահելոյ :

Յաւագան հարկի Գաւառի Գաւառապետարանի Օգեւորդան ըստ
որոճ Բիւրոսի էր :

Եթէ ակն կառուցեալ հայիցի ոք
միայն յարտաքին շուք կերպարանաց
()ըխորդաց մերոց՝ յոսից մինչ 'ի
գլուխ, 'ի գեղապատար յայն արա-
րած ձարտարութեանն Աստուծոյ, 'ի
հրաշալին զօրութիւն ձգողութեանց
Անահտական գիդականց, անբաւ ըղ-
մայլանօք հիացեալ 'ի միտս իւր ցան-
կայ նոցա զամենայն որ ինչ սիրուն,
որ ինչ վայելուչ, և որ ինչ երանա-
բարն իցէ վիճակի նոցա, Օ դոյն և մեք
ցանկամք, բաղաբավարեալք ցանկան,
և խուճեն վայրագ ցանկայ, Իսկ դ՞ու
ապա ծնող. զին՞չ խորհիցիս 'ի միտս
քո՝ ասան. ո՞չ ցանկանալով ցանկանայ-
ցիս գողորական և ազնուուհի զաւա-
կի քում զայն ամենայն, սրք առնել
կարասցին զնա բովանդակօրէն հրեշ-
տակ 'ի մարմնի, Եթէ արդարն ցան-

69091
16069

թիվ. 2093

կանայցես , չիք քեզ այլ միջոց՝ քան
զգպրոցս :

Եթէ արտաքին կերպարանօք մարմ-
նոյ , որքան և սիրուն իցէ՝ կա-
րօտի տակաւին գիտութեան յուղ-
ղութիւն վարուց և գնացից իւրոց
'ի կատարելութիւն հոգւոյն և հան-
ձարոյ , և յարմարութիւն անձին առ-
ամենայն բարեկարգ ընկերակցութիւն
մարդկան , ապա ո՞րքան առաւել և ս-
եթէ աճնուցուս զնա իբրև զքեզ 'ի
հոգի բանական , արարեալ յատուկ
'ի կերպարանս քաղցրագոյն կատա-
րելութեանց Արարչի իւրոյ և քո , և
առաւել 'ի դալար և 'ի գողարական
նիւթոց քան զքեզ . զի դու արարար
'ի հոգւոյ , իսկ նա 'ի կողից քոց . ո՞չ
միայն վիճակակից և օգնական քեզ յա-
մենայն ելև էջս պատահարաց աշխար-
հիս այսօրիկ՝ այլև ժառանգակից և
հաղորդ արքայութե կուսածին Թա-
գաւորին :

Ասան անձնական օգտի ուսեալ
 Օրիորդի՝ փոքր 'ի շատե խօսեցաք
 'ի նախընթացսն . այժմ արձակութի
 հայցեմք խօսել փոքր 'ի շատե ընդհա-
 նուր օգտից վերայ՝ որք անշուշտ զհետ
 դան Քրիստոնէական հրահանգաց և
 կրթութեանց :

Եթէ 'ի մէջ ընդհանուր աշխարհի,
 յանցեալն , 'ի ներկայս և յապառ-
 նիս միանգամայն հայեսցուք միմիայն
 Քրիստոնէական հաւատն է ծաղ-
 կեցուցիչ և տարածող քաղաքական
 կենաց և առանկն երջանկութեանց՝ 'ի
 ձեռն ծայրագոյն և աստուածային բա-
 րոյականութեանցն՝ զոր սչ ոք ուրանալ
 կարէ : Ուրեմն կոյս փոքրիկ՝ որ ընդ
 հասակին զարգանայէ և յուսումն
 աստուածային վարդապետութեանս
 այսորիկ՝ լինի հարսն աստուածասէր,
 կին այրասէր, մայր որդեսէր, տի-
 կին տնարար, օրինակ քաղաքավա-
 րութեան, զարդ ընկերութեան, տնտես

հաւասարատես, գթութիւն անկողար,
 դժխոյ հասարակախնամ, հաւատացե՛լ
 բարեպաշտօն, սարկեշտ դայեակ դըս-
 տերաց, բարեպաշտ դաստիարակ ման-
 կանց, ամբութիւն եկեղեցւոյ, պար-
 ծանք աշխարհի :

Ասան այսպիսի իմաստուն կանանց
 ասէր Սողոմոն շինել զտունս իւրեանց և
 կանգնել սիւնս եօթն ՚ի նոսա : Ասան
 այսպիսի իմաստուն և ժրագլուխ կա-
 նանց քարոզէր նա լինել ՚ի սլակս արանց
 իւրեանց : Բայց Հայաստան առաւել
 ևս չնաշխարհիկ կանայս կարաց և կա-
 րէ յառաջ բերել . որ եղեալ են և լինին
 գիտութիւն և իմաստութեամբ իւրեանց
 սիւն և հաստատութիւն սրբոյ Ակե-
 ղեցւոյ մերոյ :

Յազկերտ Պարսից Թագաւոր՝ զիւր
 անզգայ արեգակն առեալ՝ մարտնչէր
 ընդ երկրպագուս Արեգականն Արգա-
 րութեան . և զիւրոյ շիջանիւթ կրա-
 կին մոխիր ՚ի գլուխս ցաննել իշխէր

մեր խաչակիր Մահատակաց, Արդան իւրովք սլսակաւորօքն ընդդէմ զինէր կամաց նորա . բայց որով զինու և զօրութեամբ, այն ինչ աշխարհն բովանդակ երկալառակեալէր, և Այսրն կանացի՝ վեհերոտեալ զանձին և եթ խնդրէր զհեշտութիւն զառօրեայ : Ասա՛, որով :— Մայրենի և բարեպաշտ ուսմամբ իւրով : Բանդի մայր նորա դուստր Մեծին Սահակայ Պարթեական Հայրապետի մերոյ՝ ուսեալ՝ ի հմտութիւնս գրոց սրբոց ՚ի հօրէն իւրմէ, ընդ կաթին հաւասար գողջիւր մատակօրարեալ զայն և որդւոց իւրոց, Արդանայ՝ Համազասպայ և Հմայեկանն, քաջացոյց բարեպաշտութեամբ և արիութեամբ սխրալին առաքինուէց : Այնպէս առնէին յայնմ երջանիկ դարու՝ և ամենայն Տիրուհիք Մախարարուէց Հայոց աշխարհին :

Բայց անկաւ Արդան ՚ի սուրբ

տրտերազմին մասն հաւատոցն որ 'ի
 Քրիստոս, և կարծէր ոք յայնժամ
 թէ աշխարհն ոտնկոխ եղեալ կործա-
 նէր, և Քրիստոնէութիւնն յարեապաշ-
 տութիւն ընկղմեալ անհետանայր յաշ-
 խարհէն : Այդպէս և լինէր իսկ ե-
 թէ չէր հոգ տարեալ սրբուհեաց ,
 այ՛ն և առաքելութեաց իսկ աշխար-
 հիս Հայոց՝ կրթել և դաստիարակել
 զորդիս իւրեանց զուստերս և զզրս-
 տերսն միանգամայն 'ի հրահանգս ներ-
 քին և արտաքին գիտութեանց :

Մեծ մասն գրեթէ և բոլոր ուխ-
 տապահ նախարարք մեր կապեալք
 էին 'ի դրան արքային Պարսից, ու-
 բեմն սր այլ խոչ արդել լինէր Յազ-
 կերտի և յաջորդաց նորա զկամս ամ-
 բարչտութեանցն կատարել : Պատաս-
 խանեմք, ընդհանուր ՈՒՍՈՒՄՆ ա-
 րանց և կանանց ժամսնակին : Գրէ
 մերս Վազար Փարսեցի : “Կանայք
 նահատակելոցն արանց, և կանայք

կապելոց 'ի դրանն՝ թէպէտև 'ի նեղութեան էին, սակայն ուսուցեալ, և ոչ իբրև զանփոյթ և զանպիտան կանայս, այլ իբրև զքաջայրս՝ զառաջիկայ զօգտաբեր շքեղաբար հրահանգս մանկանցն հոգացեալ ընուն : Իւ մանաւանդ (Չուիկ) կին նահատակին Հմայեկայ եղբօր սրբոյն Արդանայ, որ եղև կին անուանի և առաւելեալ ամենայն լաւ և մտաւոր մասամբք յամենայն կանայս 'ի Հայաստան աշխարհիս, որ սնոյց և խրատեաց զորդիսն իւր յաշխարհին Ալբրաց 'իտան Աշուշայի Ալբաց բդեշխի վասն զի զքոյրն Չուկայ ունէր բլդեշխն Ալբաց Աշուշայ : Իթէ յօժարութիւն իցէ ումեք և զկատարած այսր կանացի, բայց և հոգաժու դաստիարակութեանն տեսանել, աւանիկ նոյն Հեղինակ լիով մատակարարէ : Իւ սնուցեալ անդ մանկունքն և ուսեալ՝ յառաջադէմք է-

ին յամենայնի և հռչակաւորք. որք
դեռ և ս 'ի տիս մանկութեան՝ ամե-
նայն տեսանող մտաց երեւին յաջո-
ղակք և զարմանալիք :՝ Այսպէս և
քեզ ըղձամք ծնող Հայկազուն, տե-
սանել զուստերս և զգստերսդ՝ ամենայն
ուսմամբ յաջողակս և զարմանալիս :
Տես ահա այս է վախճան Ղաստի-
արակութեան Օրիորդաց . եթէ կա-
նայք կապելոց 'ի դրանն, և եթէ
Չուիկ կին Հմայեկայ չէին աշտ-
կերտեալ ուսման 'ի տիս մանկութե-
իւրեանց՝ ոչ կարէին հասուցանել զոր-
դեակս իւրեանց յազատութիւն Ե-
կեղեցւոյ և աշխարհիս մերոյ : Մայ-
րենի ուսումն կարէ արդարև փոխել
զամենայն Պատանի 'ի Ահան Մա-
միկոնեան : Եւ զամենայն Օրիորդ 'ի
Սահակազուխտ . սքանչելի Օրիորդ
Հայկազունի՝ Բոյր Ստեփաննոսի Սեւ-
նեաց Եղիսիօպոսի՝ զորմէ այսպէս
գրէ Ստեփաննոս Օրպելեան, “ Սա

յոյժ հմուտ էր ասէ երաժշտական արուեստին, որ և 'ի ներքոյ վարագորի նստեալ՝ ուսուցանէր զբազումս, և արար (այսինքն շարադրեաց) կըցորդս և մեղեդիս քաղցրեղանակս, յորոց մի Սբեռնի Մարիամ, որ իւրով անուամբն է յօրինեալ.՝ այսինքն որոյ գլխատառքն յօդէին զանունդ Սահակագուխտ :

Օ ինչ յաւելից գրել և զՄարիամայ դստեր Աշոտայ Առաջնոյ՝ Արքայի մերոյ, և զՇ ուշանայ տիկնոջէն Գրեգորի Պալհաւունւոյ, և զայլոց հնագունից՝ մայր և դայեակ անուանելոց կրթութեան և հրահանգաց :

Տեսեր զընդհանուր օգուտ դաստիարակութեանն () ընդդաց, թէ ո՞րպէս սիւն հաստատուե՞ եկաց Եկեղեցւոյ յայնպիսի ալէկոծեալ և 'ի սասանեալ դարու, ապա ուրեմն հետեւեա՞ն օրինակին՝ թէ սէր ունիս Եկեղեց-

ւոյ : որպէս զի և դստերք ք՞ ծայ-
 րացեալ բարենունդ զաւակաց՝ կա-
 թասցեն ընծայել Ազգին զԱրդան
 և զԱհան ոք . կամ գոնէ զԱւ-
 հակադուխտ երաժիշտ , և զՇուշան
 հրաշարան :

Յապագա ԻսափարակուՅէէան Օրէորդաց ըսք որո՛ճ
 փնփէս և Տարբ :

ԱՆՀԱՏՆ , այսինքն մի անձն՝ ո՛չ
 կացուցանէ զմի տուն , այլ ըստ հա-
 տարակ առման աշխարհագրական կա-
 նոյնի՝ պահանջէ գոնեայ ոգիս վեց
 'ի կացուցանել զտուն , առա՛ջ սկեսայր
 մի և սկեսուր , յայր և 'ի կին , յոր-
 դիս , 'ի ծառայս , և յաղախներայս :
 Արդ 'ի թուոյ անձանցս այսոցիկ զա-
 նաղան պաշտամունք և արժանիք յա-
 ռաջ բղխին , որոց ամենեցուն ու-
 սեալ և հրահանգեալ հարսնացուն
 գիտէ ըստ տեղւոյն սպաս հարկանել ,
 պատուել , սիրել , սնուցանել , հրա-
 մայել և խնամել միանգամայն , և
 այն՝ այնպիսի իմն անուշակ և բարւոք
 եղանակաւ , մինչ երևեսցի գործն՝ ո՛չ
 'ի հարկէ՝ այլ 'ի հաճոյից յառաջ
 շարժեալ :— Այս տիրապէս հաճոյ-
 ական եղանակ հարսնութեանն մեծա-

պէս կարօտի տեղեկութեան ընդհանուր պատմութեանց, բնաւորութիւն և բարոյից ազգի մարդկան սոհասարակ, և որ մեծ է՝ ստէպ ընթերցուածքս Սուրբ Գրոց :

Երկրորդ մասն դրութեանս մեքոյ է տնտեսութիւն . որ շատ հեշտ բան թուի յորժամ 'ի լի տանէ 'ի լի տուն անկանիցի դուստր քոյ . բայց ոչ է այնպէս : Քանզի շատ լի տունք դատարկացան անխոհեմ կառավարութեամբ տնտեսացն : Ապաքէն հարկաւոր է նմա նախ առաջին՝ տնտեսական գիտութեան հմուտ լինել, զհրմտացեալն իրօք 'ի գործ դնել, ոչ ճշդել 'ի սա, և ոչ շոայլել 'ի նա, այլ զմիջին ճանապարհ ունել զՉափաւորութեան, Պարտ է նմա և թուարանականին հմտանալ գիտութեան, որով զեկամուտ ընդ ծախուցն կշռելով՝ դէտակն ունիցի յաւէտ դէպ 'ի խնայութիւն անդր, և յառօրէա-

կան թողակէն զտեսցէ գոնէ չնչինս ինչ
 և դուզնաքեայս ընդդէմ աւուր նե-
 դութեան : Տնտես և տնարար Տիկ-
 նաց պարտ և արժան է նաև գիտու-
 թիւն չափուց և կշռոց , որպէս և
 արժէից և զինչութեան տոհմականաց ,
 իրաց պիտանեաց և մսեղինաց , որ-
 պէս զի ծառայից տեղի չտայցէ խա-
 բել զինքն : (Եւ եթէ այսպէս՝ բար-
 ւոք ևս առնեն ծնողք եթէ զճախս
 սեղանոյ որպէս և զգեստուցն գնե-
 լիաց՝ կամ յանձն արասցեն) Ըրիոր-
 դաց , և կամ զտումար հաշուոյն տայ-
 ցեն նոցա՝ զի գրեսցեն և վարժեու-
 ցին :) Առաւել քան զամենայն պարտ
 է նոցա ունիլ զչափաւորութիւն 'ի
 զգեստս և 'ի զարդս իւրեանց . քան-
 զի աւելորդութիւն զարդուց անգամ
 ծաղրալի կացուցանէ զնոսա յաչս ա-
 մենայն հրահանգեալ ընկերակցաց :
 Եւ այս թէպէտև յանկարելեաց սա-
 կի համարի կարճել 'ի նոցանէ , բայց

դեռ ևս ճար կայ : Պիտու թիւն —
 ճշմարիտ գիտութիւնն ասեմք , յոր-
 ժամ 'ի խոր արմատասցի 'ի միտս
 նոցա՝ մինչ տալ զստոյգ ճաշակ քաղց-
 բութեան 'ի քիմս նոցին , յայնժամ
 ինքեանք իսկ արհամարհեն զօրսպը-
 դուն գիրգս երկրի . և զգիտութիւն
 համարին իւրեանց զարդ ամենագին ,
 զոր ոչ գողն գողանայ , և ոչ ցեցն ա-
 պականէ :

Յանտէրունջ վիճակի Ազգիս մե-
 րոյ դուն ուրեք գերդաստան ինչ
 մի օրինակ ընթանայ . այլ է՝ զի յա-
 ջող , և է՝ զի ձախող ելեւէջք պա-
 տահարաց փոփոխեն զբովանդակ մա-
 կերեոյթ նորա յայլ իմն տարազ կա-
 ցութեան : Բայց գիտութիւնն , որ
 առաջնորդ լինի տնարար տիկնաց կա-
 ռավարել զմիլինն 'ի յաջողութեան ,
 նոյն և չափաւորէ զեղանակ կացու-
 թեան նորա 'ի ձախորդութեան՝ դուզ-
 նաքէիւքն շատանալ , և փոխանակ

հարստութեան՝ ինքն կայ առն իւրում
 ՚ի մխիթարուի, ՚ի զուարճութիւն և ՚ի
 կատարելութիւն միանգամայն, Տգէտ
 սնանկն արհամարհանաց արժանի լի-
 նի, բայց դիտուն և կատարեալ սը-
 նանկն՝ աստուանաց աշխարհի :

Մատիցուք այսուհետև տեսանել
 և զպաշտօն տնարարին ՚ի միւս դիմաց
 նորա : Այժմ գիցուք թէ նա մայր է,
 մանկունք շուրջ թոթովէն զնուլաւ, դու
 աստ թէ Հայերէն աստուածախօս բար-
 բառով . քանզի ազգասէր ծնողանին
 ոչ երբէք թոյլ ետուն այլազգի ա-
 զախնեաց և ծառայից հեղուլ ՚ի մա-
 տաղ միտանոցազխուժադուժ բարբառս
 և բարս իւրեանց : Եւ զին՞չ յայսմիկ
 համարիս վայելուչ դատեր քում՝ ծը-
 նող Հայկազուն, ՚ի մասին դաստիա-
 րակութեան թողին կամ թողանցդ :
 Տակաւին Ղպրոցի հասուն չեն հասա-
 կանին, բայց կարեն յայտնել բարբա-
 ռով իւրեանց զամենայն զպէտս իւրեանց,

ուսանին զհազար անուանս բարեաց ,
 չուսանիցին ասպա և զանուն Վերա-
 գոյն Բարերարին՝ որ արար զնոսա ,
 Չգիտիցեն ասպա թէ զին՞չ տրիտուր
 պիտին փոխարինել վասն առօրէական
 շնորհացն . չուսանիցին ասպա սիրել զնա
 և զընկերս իւրեանց վասն նորա : Իւ այս
 ամենայն իւ լինի , եթէ մայր ինքնին
 տգէտ իցէ 'ի գրոց ներքնոց ասեմք ,
 և արտաքնոց : Միայն զանցառու-
 թիւն ծնողաց 'ի դաստիարակութի
 տղայոց յառաջին տիս մատաղութեան
 նոցա՝ պարտաւոր կացուցանէ զնոսա
 պատասխանատու լինել առ յապայս
 գնացից նոցա՝ առաջի ահեղ դատաստա-
 նին Աստուծոյ . ուր մնայ՝ ասպա եթէ
 ոմանք՝ 'ի դառն տգիտութենէ շար-
 ժեալք մանաւանդ թէ և 'ի դառնա-
 գոյն ամբարշտութենէ՝ փոխանակ սեր-
 մաներոյ յառուչ և 'ի յարգաւանդ
 մարմանգս դալար մտաց մատաղորեար
 մանկուոյն զառողջարար սերմանս ազ-

նիւ սննդեան և աստուածային ամե-
 նաքաղցր և անուշակ վարդապետու-
 թեանց՝ ուսուցանիցեն նոցա կատակս
 անտեղիս և հայհոյութիւնս անլուրս
 և աններելիս , զմտաւ ածեալ՝ թէ
 տղայն դեռ փոքրիկ է , և ոչ ներ-
 գործեն ինչ ՚ի նոսա ուսմունքն չա-
 րեաց : Ուստի և փոխանակ ողբալոյ
 և կարճելոյ զայնպիսիս՝ առաւել քան
 զառաւելն յորդորեն զնա , և ինքեանք
 անզգայօրէն նստեալ ծիծաղին , Ս՛վ
 զուարճութիւն , որոյ վախճանն է կո-
 րուստ անհնարին զաւակոց և ծնո-
 ղաց միանգամայն : Այսօրինակ չար-
 ուսոյց ծնողաց էին և չար զաւակունք
 Բաթուղվայ՝ որք տեսեալ զԵղիսէէ
 անցանել ընդ այն՝ աղաղակեցին զհետ
 նորա և ասացին “Ել կնտակ , ել կըն-
 տակ ,” Սուրբ Գիորգ կոչեն զնոսա
 մանկտի մանրիկ , և ինչ մեղք սոցա
 եթէ աղաղակէին առ Մարգարէն
 Աստուծոյ՝ թէ ել կնտակ , ել կըն-

տակ :— Բայց և սյնպէս՝ որոշակի ըստորագրեն Սուրբ Գիրք զահագին Հեռանան : Գարձաւ սսէ մարգարէն 'ի թիկունս, ետես զնոսա : ('ի հարկէ ետես, զի մանրիկ մանկտի էին. սակայն անէծ զնոսա յանուն Տեառն և ասէ, "Որդիք յանցանաց և դատարկութեան : Եւ ելին երկու արջք յանապատէ, և պատառեցին 'ի նոցանէ քառասուն և երկուս մանկունս : " Տես զի մանրութիւն մանկաւոյն, կամ փոքրկութիւն հասակի նոցա ոչ ինչ ազդել կարաց ընդդէմ արգարհաս պատժի պատուհասին Աստուծոյ . և դեռ դու ծնող, համարձակիցիս ընդդէմ պատուիրանացն Աստուծոյ, ընդդէմ օրինաց Եկեղեցւոյ, և ընդդէմ կարգաց բարի սննդեան ամենայն ընկերութեան՝ սերմանել չարիս 'ի մատաղ միտս նոցա, և ակնունել բարի Հնձոց : ()՝ն անդր 'ի բաց տար այդ անոտի կարծիս քոյ, ոչ ոք երբէք քա-

դեաց 'ի տատասկէ՝ թուզ, կամ 'ի
փշոց՝ խաղող :

Մի 'ի մեծագոյն յանցանաց ան-
փոյթ ճնողաց այն է, զի առ ժամէ-
ական անդորրութիւն անձանց սկսա-
նին անուամբք սոսկալեօք և աներե-
ւոյթ էակօք և խրտուիլօք ահացու-
ցանել զմատաղ զաւակունս իւրեանց,
ասելով՝ Գրողն տանի, դէն տանի, և
որ այսպիսի խառնութեանք էակքն
իցեն : Արովք ոչ միայն թէ շատ
անգամ յանկարծամահ առնեն զնոսա՝
այլ նա և միշտ երկչոտ, վեհերոտ,
ժախկուտ և անպիտան գրեթէ ատե-
նի և ընկերակցութեան մարդկան :

Չեն կամք մեզ մի մի 'ի թիւ ար-
կանել զողբեղութիւն այսր սովորուն
և զչարաչար և զաղէտալի հետեանս
նոցա, շատ է ասել, թէ դուն ուրեք
օրինաւոր հօր կամ մօր անուն ժառան-
գեաց, որ անհրահանգ և անկիրթ ե-
ղև 'ի տիտ տղայութեանն իւրոյ :

Յետ Աստուծոյ ծնողք ենպատճառ
 զաւակաց իւրեանց . և որպէս Աստ-
 ուած 'ի վերուստ ցօղէ 'ի նոսա ըզ
 շնորհս առատ ողորմութեան և խնա-
 մոցն . նոյն և ծնողք պարտին յամե-
 նայնի գուն գործել և ընդ կաթին
 արբուցանել նոցա զաստուածսիրու-
 թիւն, զբարեպաշտութիւն և զազգա-
 սիրութիւն՝ ամենայն քաղցրութ և խնա-
 մով : Միանգամայն ասել, եթէ Օ-
 րիորդք ուսեալք ոչ մայրացին հան-
 դերձեալ անհատից Ազգի մերոյ, ոչ
 հարստութիւն ճեմաց, և ոչ իսկ ար-
 ուեստք Եւրոպայ բաւական լինին 'ի
 փոխել զքնաւորութիւն մերոցն 'ի վատ-
 թարէ առ լաւն կոյս : Այնքան ան-
 ջիւջ և խոր տպաւորին յունակութեան
 մանկանց մայրենի ուսումն և Վաստի-
 արակութիւն 'ի տղայական տիս նոցա,
 մինչև զարտասանուի տառից անգամ
 չկարողանալ յետոյ կանոնաւոր կրթու-
 թեամբք փոփոխել յուղիղն կոյս :

Պատահեալ երբեմն ՚ի Կոստանդնու-
 քոյսի Հարանց ոմանց Մխիթարեանց,
 զի խօսէին ընդ միմեանս՝ մատուցեալ
 առ մի ոմն ծերագոյն ՚ի միջի նոցա՝
 հարցի «Եթէ Հայաստանցի իցես,
 Հայր:» Պատասխանեաց՝ «Այո՛, Իսկ
 Հայր Գեորգ Արդապետ Հօրմու-
 ղեան զարմանալով եհարց ցիս, «Եթէ
 ճրպէս ծանեար զնա:» Պատասխանե-
 ցի՝ յարտասանելոյ նորա զոտառսդ Ճ,
 Ը, և Չ: Կրկնեաց, «ասպ մեք ճրպէս
 արտասանեմք: Ասացի «դուք յայլ
 իմն ձայն հնչելով, որպէս սովորու-
 թիւն է տեղոյս:» — «Այդ յառաջ
 գայ, ասաց, ՚ի մայրենի դաստիու-
 րակութեանց անտի մերոց, զի միան-
 գամ այդպէս ուսեալ, ոչ կարեմք
 առ յապայ փոփոխել զնոյն: Աստա-
 նօր Հ. Գեորգ Արդապետ Մեք
 ասելովն՝ և զգամարձակ միւս գիտ-
 նականաց՝ որ անդ, ՚ի մէջ փակէր:
 Արդ՝ եթէ այնպիսի երևելի և հոյա-

կապ Որեար Աղգիս, որոց անդուլ աշխատանաց սարտապան է գրադիտութիւնն Աղգիս, չկարիցեն փոփոխել զուսեալսն ընդ մայրենի դաստիարակութեամբ, դիւրին իմն իցէ այլոց փոփոխել զբարին 'ի չար կամ զչարն 'ի բարի, զորս ուսանն 'ի մանկութեան ընդ մայրենի դաստիարակութեամբ : Քաւ լիցի, մտեալն ընդ կաթին՝ ելանէ ընդ կենաց, Հասպան ջանասցուք Աղգ ընտիր, մինչ դեռ ժամանակ 'ի ձեռս կայ՝ դուն գործել, և դպրոցական հրահանգօք կրթել զհանդերձեալ ճնողանի Աղգիս մերոյ, որպէս զի՝ կարասցուք ապահովել զմիտս յարհաւրաց անտիտգիտութեանն, և ամենայն չար հետեանաց նորա :

ԳԼԽԻ Ե .

Յուզնգո Դաստիարակութեան Օրհորդաց Վերոյ ըմբ
որում Հայ :

ԹԵՐԵԻՍ Ի վերայ բաժանմանց մերոց
բազումք զժաղու գայցեն ասելով՝ թէ
ուսուցմն և հրահանգ ո՞ր քաղաքա-
վարեալ ազգի () օրհորդաց չէ հար-
կաւոր զի դուք իբրև սեպհական յատ-
կու թիւն միայն ազգիս () օրհորդաց
համարելով՝ գլուխ կարգէք՝ թէ պէտք
են դաստիարակութեան նոցա՝ ըստ
որում Հայք են :

Պատասխանեմք՝ ամենեցուն է հար-
կաւոր () օրհորդաց դաստիարակութիւն,
բայց ոչ այնքան՝ որքան անուշակ Հայ-
ուհեաց մերոց : Ի՞նչ ջանամք ըստ կարե-
ւորին ձեռնարկութեանս՝ ապացուցու-
թեամբ հաստատել զայս մեր նորաձև
գրոցս գլխակարգութիւն :

Նախ՝ դիրք երկրի մերոյ պահանջէ
զայս : — Դրախտ աստուածատունկ
Հայաստան, թէպէտև օրհնութեամբ

Ամենակալին և արտաքուսա ձեացուցանէ մեզ զդրախտին փափկութեան Եդեմայ զվայելչութիւն , ամենապատարուն պտղովք և բերօքն առ հասարակ՝ սակայն պատեալ գոլով շուրջանակի 'ի վայրագասուն և յանագորոյն աղգաց արիւնակերաց՝ 'ի սկզբանց յաւիտենից հետէ՝ թշնամաց խաղաղութեան , ամենահնար հանճարոյ և կենցաղական դիտութեան բնակչաց պէտս ունի առ 'ի պաշտպանութիւն ապահովութեան իւրոյ՝ յերեսաց հանապազօրդեան հրոսակութեանց նոցա , Եւ յայսմ՝ որպէս և յայլ ամենայն մասին , կանայք խմաստունք պիտին յօգնութիւն և 'ի խրախոյս կորովի բնակչաց արանցն իւրեանց 'ի վանել և վտարել զնոսա : Շուրջ պատէ զԲերտիղուա գոռոզացեալն Հողեփեանէս , և արք Հրէաստանեայք ահաւարք և վեհերոտք՝ դրօք փակելովք ծակամուտ 'ի տունս սասանեալք՝

անարի խորհրդով զփաղաքն յանձ-
 նել խորհէին : Եւ ո՛վ էր , որ
 վառեալ հայրենասիրութեամբ զԹշ-
 նամի Ամենակալին սատակեաց , և աշ-
 խարհի հայրենեաց եղև ազատիչ , ե-
 թէ ո՛չ բարեպաշտօն և իմաստուն այ-
 րին Մանասի դուստրն Մերարեսյ :

Ո՛չ զարմանամք , եթէ ոմանք ընդ
 հենգն եկեալ կատակ հանցն և ա-
 սիցն , ուրեմն սարսի է զինուորել ձեզ
 զդատերս Հայկազանց յապահովու-
 թիւն հայրենեաց ձերոց , և արանց
 կնամարդի նստել 'ի տան :

Պատասխանեմք , թէ ողորմութեամբ
 Տեառն զինուորելիք բազումք են
 Ազգի մերում : Օրիորդաց մերոց
 չպիտին արտաքին զէնք , այլ ներ-
 քին ոգւոց արիութիւն , որով կա-
 րող լինիցին ծնանիլ , սնուցանել և հա-
 սուցանել արս քաջս 'ի սլաշտպանու-
 թիւն հայրենեաց , որով կարասցեն 'ի
 խռովութիւնս սլատերազմաց՝ անխռով

և անլրդով զտունս կառավարել, արանց և աղգակրանաց իւրեանց առտընին կարևորօքն նպաստ հասուցանել, պահարանաց և պաշարաց նախատես և զգոյշ լինել, և որ մեծն է հանդարտ և լուրջ կալ 'ի տան և աղօթել առ Աստուած վասն յաջողութեան պատերազմին, քան թէ շիթել և ալմկել զոգիս քաջաց անտեղի ալաղակօքն իւրեանց : Եւ ահա այս ամենայն պէտս ունի հրահանգաց և կրթութեանցն՝ որոյ միմիայն միջոց է ազգային և հրապարակական դպրոց : Առտնին դաստիարակութիւնք թէպէտև բարիք իցին, բայց այնքան՝ որքան 'ի դատարկութենէ զոք 'ի զբաղանս և 'ի գործունէութիւն յարդուրիցին, և ոչ աւելի :—

Ասացաք թէ կանոնաւոր կրթութիւն կարօտի Ազգային դպրոցի : Քանզի դպրոց, և այն աղգայինն է միայն, որ ուսուցանէ որդւոց քոյ ուստե-

րաց և դստերաց միանգամայն՝ զբարս,
 զքնաւորութիւն և զոսպհական յայտ-
 կութիւնս Ազգիդ : Աչ ոք կարէ սի-
 րել զայն՝ զոր ոչ ետես երբէք և
 ոչ լուաւ . ազգային դպրոցն է՝ որ ու-
 սուցանէ որդւոց քոց զվճիտ պատ-
 մութիւնս Ազգիդ . և վառէ զնոսա ՚ի
 սէր Հայրենեաց իւրեանց : Ազգու-
 թիւնն կերպասի պատմուճան , կամ
 անկուածոյ քօղր չէ՝ զոր երբ կամի
 ազնուութիւն ազանի , և երբ կամի
 մերկանայ . այլ ընդ արեան և ընդ
 կենաց նորա ունի զանբաժան հաղոր-
 դութիւն . և որ չուսանիցի սիրել զազգ
 իւր , նախատինս ածէ ՚ի վերայ ան-
 ճին իւրում , և անարդութիւն ՚ի վե-
 րայ բազմավաստակ և բազմերախտ ծը-
 նողաց իւրոց : Ազգային դպրոցն է
 միայն , որ ուսուցանէ նմա զուղղա-
 փառ դաւանութիւն Եկեղեցւոյ Հայ-
 րենեաց . և ոմլ այն Հայ ՚ի ներքոյ
 արեգական , որ զգաւտկունս իւր օձ-

տեալ և քեցեալ յազգային դպրոցաց՝
 և յայլազգական սպորդեալ՝ ակնու-
 նիցի զնոսա սերտ յազգութեան մէջ
 պահել, հայրենասէր յօրինել, և Խ-
 կեղեցւոյ սրբոյ հնազանդեցուցանել :
 Աւանդ օտարասէր բնաւորութեանս մե-
 րոյ, և հազար աւաղ :

Օրինակի վասն, — դու դստեր քու մ'
 բարի համարիս ուռանիլ 'ի դպրոց
 Անգղիացի, նա՛ 'ի Վաղղիացին, միւս՝
 յԻտալական, սա՛ 'ի Վարսկականն,
 նա՛ 'ի Թուրքաստանին, և միւս
 մին՝ 'ի Ռուսին : Արդ՝ դիցուք թէ
 ես (այնքան խելագարեալ ոք իցեմ՝
 որ առ 'ի վառս ընդունայնութեան
 իմոյ,) հանդէս կազմեալ 'ի տան ի-
 մում, հրաւիրիցեմ զդոսա յընկերակ-
 ցութիւն : — Վիտես, ընթերցող, զի
 ես Հայ եմ, և կարգաց աշխարհի և
 Ազգի իմում ոգւով չափ նախան-
 ձախնդիր, բայց եկ օն, ցոյց ինձ,
 թէ ո՞ր սէր, ո՞ր հաճութիւն, և ո՞ր

զուարճու թիւնքն են ։ զորս փոխարեւ
 նիցեն ինձ այս սրատուական աղնու-
 ուհիք ՚ի պէսպէս ուսմունս իւրեանց ։
 Վաստիարական Վնգղիական կրթու-
 թեամբք զՎնգղիացին չափազանցէ ՚ի
 գովեստ, և փոխանակ Հայկոյ և Վ-
 րամայ՝ զՎրբին և զՎէլէնկտոն քա-
 րողէ, անուանք, որք ոչ երբէք լուան
 ՚ի Հայս ։ Վաղղիացին, այսինքն
 Հայն ուսեալ ՚ի մէջ Վաղղիացւոց՝
 կապիօրէն ուտոստալով յամենայն ՚ի
 սնտոխ խաւնէ զարմացումն և զճի-
 ծաղ ։ Իտալականն՝ ապաստան ՚ի քաղ-
 ցրուի բարբառոյն՝ գրեթէ ճպռօրէն
 մնջէ զգիշերն բուլանդակ, Վարսկականն՝
 զերես քօղէ ՚ի ծածկոյթ, և մեկու-
 սի նստեալ զամենեւեան տեսանէ՝
 անտես կացեալ յամենեցունց, (Թ)ուր-
 քաստանին՝ ծանր և լուրջ նստի՝ որ-
 պէս թէ զկնիք գատապարտութեանն
 կարգայցէ ոք յունկն նորա ։ Իսկ
 Սուսականն՝ զսամոյր ՚ի վերայ սա-

մուրի զանձամբ արկեալ՝ (յաւէտ
 բէշի մշկոյ քան բամբիշ , խրտուիլակ
 կնոջ՝ քան Տիկին քաղաքավարի ,)
 միշտ զաչս կասկածողութեան այսր
 անդր յածեցուցանէ : Սոքա ամենե-
 քին Հայոց դստերք են , բայց իւրա-
 քանչիւր ոք 'ի նոցանէ ջատագով
 ուսման և բարոյից աշխարհին և ազգին՝
 յորում ուսանն՝ հազիւ հազ գիտեն
 թէ Հայք իցեն , և որ ինչ սմա հա-
 ճոյական , միշտ նմա զգուելիք են : Արդ
 առ քեզ ամբաստան դամ Հայկազուն
 Տնօղ , առն ինձ , ո՞ր է զուարճու-
 թիւն է՝ զոր ես քաղել կարեմ յայս-
 սիսի ազգային ընկերակցութենէ քա-
 ղաքավարեալ և քաջուսեալ տիկ-
 նացս :

Ասիցե՛ս—“ Օ ին՛չ ապա , ուրեմն
 որդիք մեր յայդպիսի լուսաւորեալ
 ազգաց դպրութենէ և յընկերակցու-
 թենէ 'ի բաց զրկիցեմք :

Պատասխանեմք ս'չ :— Այլ փոխա-

Նաև զորդիս ձեր 'ի դպրոցս նոցա առաքելոյ առ 'ի կորուստ աղգութեան և կրօնի իւրեանց, ածէք ուսուցիչս լեզուաց նոցա 'ի դպրոցս ձեր, և այնպէս կրթեցէք զուստերս և զգլխտերս ձեր՝ յուսումն լեզուաց, ծիսից և սովորութեանցն, առանց զբուն զիւրեանցն մոռացուցանելոյ :

Ասացաք և հրապարակականս Քանդի որդիք քո 'ի տան ուսանելով՝ միայն զանձինս իւրեանց տեսանին և զվարժապետի իւրեանց. որ շատ անդամ զանց առնէ, կամ ակն ածէ 'ի ճնողաց խրատել, յանդիմանել և սաստել, զնոսաորպէս և հարկն է : Աստի և բնական խեղութիւն նոցա գնալով գնայ և զարգանայ ընդ հասակացն յանտանելի ցաւ և յոգեմաշութիւն ճնողաց իւրեանց : Իսկ 'ի հրապարակական դպրոցի, եթէ իցէ վարժապետուհին կատարեալ 'ի կոչման իւրում, օրիկաւ յառաջադէմ և ուսումնասէր

արտանուհեաց խրախուսեալ՝ ՚ի նա-
 խանձ շնորհացն նահատակին, և ՚ի
 վատթարաց և յուլից և ծուլիցն խոր-
 շորով՝ միշտ յազնիւն նկրտին կոյս :
 Օ ուր և տարապարտ է կարծիքն՝
 զորս ոմանք ունին, իբր թէ որդիք
 իւրեանց առաւել վատ օրինակօք ՚ի
 դպրոցին վատթարին՝ քան թէ լաւա-
 գունիւքն ազնուանալ կարիցեն : Օ ի
 թէ նախ յառաջուստ չիցէ ապակա-
 նեալ ընուեն վնաս, թէ ճնողք չիցեն
 ցուցեալ նմա զվատ օրինակ անձանց,
 և թէ անառակ ոք յազգականաց և
 ընտանեաց չիցէ սերմանեալ ՚ի մա-
 տաղ միտս նորա զուսմունս մոլորու-
 թեանց՝ հաւանելի չիք ամենեկին՝ թէ
 ՚ի հրապարական դպրոցի, ուր չարն
 միշտ սլաոժի, և բարիքն միշտ պը-
 սակին՝ յանդիման աչաց իւրոց, ապա-
 կանեացին վարք նորա կամ բարք :
 Նաև՝ եթէ վարժապետ կամ վարժա-
 պետուհին չիցէ նուաճեալ ՚ի հա-

Ճոյս ճոխաց . և չիցէ վարձուն՝ որ
պէս ողորմութեան՝ ակնկալ , այլ ան-
կախ և ազատաբար վարեցէ ըստ կա-
նոյնի զիշխանութիւն իւր 'ի պատ-
ժել զխեռ և զստահակս , և 'ի պա-
կել զհեզն և զուսումնասէր , անկա-
րելի է՝ եթէ բարեգոյն վախճանի չժա-
մանեսցի որդի քո :

Հարկաւոր է մանաւանդ դաստի-
արակութիւն () ըրորդաց մերում , ըստ
որում Հայ . առ այն՝ զի 'ի Հնոց սկզբ-
քանց յաւիտենից վաճառական գո-
լով Ազգիս՝ թէ 'ի խաղաղութեան , և
թէ 'ի խռովութեան աշխարհիս մե-
րոյ՝ պարտաւորին վաճառականութիւն
յաճիլ յաշխարհ ամենայն : Այցի
տրամադրութիւն այսր գործառնու-
թեան յորում աստիճանի և կամք
իցեն ընթերցողին երևակայել , տա-
կաւին հեռացեալքն անյագ ցանկու-
թեամբ վաճառին տեղեկութեան առ-
տնին հանգամանաց ընտանեացն , և

ընտանիք նովին չափով կարօտին տեղեկութեան անձին և հանգամանաց վիճակի և գործառնութեան հեռաւոր ընտանւոյ իւրեանց : Եւ ահա ծնանի աստուտ հարկ զնամակազրութեան գիտութիւն, և այն հարկ մեծապէս 'ի վերայ հակէ ընդհանուր Ազգի մարում յերկոսին սերմն ևս :

Ա՛յ աճառականին գործ այնքան խորհրդոց և շրջահայեցութեանց կարօտի որքան և թագաւորին , և ընտանիք նորա եւն խորհրդապահ և ներքին ծերակոյտ իւր : Ա՛րդ՝ եթէ նոքա գիտութիւն չունիցին որով 'ի ծածուկ հաղորդել կարիցեն իրերաց ըզխորհուրդս , զվիճակ , և զհանգամանս անցից տան , քաղաքին և աշխարհին՝ յորում և բնակինն , տե՛ս թէ քանի անկարգութիւնք և զեանք յառաջ գայցեն :

(Օրինակի աղաղաւ բերից աստանոր զմի կամ զերկուս 'ի ճշմար-

տասպատում անցից, որք անցին 'ի
 Քուղա ժամանակաւ ինչ յառաջ :
 Այր մի թողեալ զկին իւր առ մօր
 իւրում, գայ 'ի Հնդիկս շահել զար-
 ուեստ իւր, և զկնի ժամանակաց ըն-
 դունի ուրոյն ուրոյն զգիր մօր և կնոջ
 իւրոյ՝ զի մի զմիւսոյն գանգատէր :
 Պանդխտացեալն մոռանալով զամե-
 նայն հոգս աջ և ահեակ պատահա-
 րոց օտարութեանն՝ ջանադիր լինիու-
 րոյն պատասխանել և զերկոսին ևս
 'ի խաղաղութի համոզել : Տարաբաղտա-
 պէս և ոչ մին 'ի նոցանէ գիր գիտե-
 լով՝ տանին զթղթեանն առ ոմն գրագէտ
 էրէց թաղի իւրեանց, զի ընթերցցի :
 Ար ընթեռնու և հաղորդէ զիմաստ նոցա
 երկոցուն ևս : Ահա տես զիսորդ 'ի յայտ
 եկին ծածուկ խորհուրդք երկաքան-
 չիւրոցն : Յայնժամ սկեսուրն առա-
 ւել ևս զայրանայ հարսին իւրում, և
 հարսնն առաւել ևս ստահակի սկսեր
 իւրում. որ նստեալ յայնքան հե-

աւորս հասուցին զիրերաց դանգատ :
 (Յորմէ ծագի հանապազորդեան խոռ-
 վու թիւն և զժտութիւն տանն :

Բայց դեռ այս ամենայն սկիզբն
 է երկանց, քանզի՝ և գրադէտն այն կամ
 սրբակրօն քահանայն՝ որ ընթերցաւ ըզ-
 թղթեանն, ելեալ 'ի հրապարակ կամ
 'ի փողոցս քաղաքին, որում և պատա-
 հին՝ պատմէ “գիտիցէք ասէ, զին՝ չ
 այս նիչ հարսն և սկեսուր գրեալ իցեն
 առ—” Եւ ահա ելանէ քրթմնջիւն բե-
 րանոց 'ի բերանս ժողովրդոց, և ա-
 ռաւել քան զառաւելն արծարծեալ
 կրակին՝ արձակէ զայն հրդեհ ամենա-
 ծախ, որ զտուն և տիրուհիս միան-
 գամայն սոչորէ : Ահա՛ քեզ առաջին
 աստիճան տգիտութեան կանանց
 Ազգիս :

Դարձեալ եթէ ոք հարուստ ըն-
 տանի ունիցի յօտարութեան, և կա-
 միցի փոխանակագիր առնել, առեալ
 նախ ընծայ վայելուչ և եղեալ 'ի

վերայ նաև զուգ արծաթի դահեկանս՝
 գնայ, կամ կոչէ առ ինքն զգրագէտ
 ոմն կամ զգրող քահանայ: Մերկա-
 նայ նմա զամենայն զծածուկս առ-
 անին խորհրդոց իւրոց, հրասպարակա-
 քարող առնէ զաղբիւր և զորքանու-
 թիւն ասլրստին՝ զոր և քարչէն ՚ի հե-
 ռուստ, և յայնժամ գրել տայ զգիրն՝
 հազար և մի թոնթորանօք, և յայսմ քաց
 ՚ի յլնծայիցն՝ հատանէ գրողին իրբև
 գրողչէ՝ զհինգ առ հարիւր գումարոյն:

Իսկ թէ փոխանակագիր իւր առ
 ժամայն վաճառելի լիցի, աղաչէ և
 պաղատէ զգրագիր զքահանայն վա-
 ճառել զայն զուգ դրամի: Իսկ նա
 եթէ յանձն առնուցու առնել զայս՝
 քաց ՚ի վերոյ գրեալ հնգէն առ հա-
 բիւրն, յաւելու ասլա և տասանո-
 թդել, այսինքն հատանել վասն իւր
 զմին ՚ի տասանց գումարոյն: Ահա
 գնաց հարիւրին տասն և հինգ առ
 ՚ի զոհ տգխուր թեան փոխանակագիր

գրել տուողին, Եւ երանի թէ այս մի-
այն լինէր և ոչ աւելի : Բայց կան
նաև խղճմտանաց Տէր գրագիրք և
սրբակրօն հովիւք, որք վաճառեալ
ղփոխանակագիրն, և դամբողջ գու-
մարն ուտացեալ՝ տան մասն ինչ գրել
տուողին, և զմնացեալն յօգուտ ան-
ձանց վարին, ասելով թէ «Թուրքն
բովանդակօրէն ոչ վճարեաց դեռ, կամ
թէ զոր ինչ խնդրես արի տար, և վասն
դրամոց մի այդքան զընեցուցաներ
զիս :» Եւ այսպէս, որ հարիւրոյ ար-
ժէիւք փոխանակագիր գրեաց, դուն
ուրեք տեսանէ զերեսուն և քառա-
սուն 'ի նոցանէ, մնացեալն հող ու
մոխիր դառնայ բովանդակ առ 'ի հա-
ճոյս գրողին միայն, Ահա քեզ երկ-
րորդ աստիճան տգիտութեան կանան-
ւոյ Ազգիս :

Եթէ զայսպիսի անցսն 'ի շար առ-
նուցումք փաստի, կարծեմք քանի որ
կամք աշխատիլ պարտիմք — բայց հարկ

է միանգամ՝ գէթ հայել և 'ի միւս
 գէմս վախճանի և հետեանաց տգի-
 տու թեանս այսորիկ, 'ի Քարոյականն ա-
 սել կամիմք, և ո՛վ 'ի կենցաղագէտ
 և յաշխարհավար ծնողաց ո՛չ խկոյն
 համաձայնեցի ընդ մեզ, թէ այս ո՞՞
 գրչու թեան կամ լաւ ևս գրողու թեան,
 բաց յարտաքին վնասուց և 'ի կե-
 ղեքանացն՝ և 'ի ներքին համբաւ
 անդր տարածիցէ զխոհերս ապակա-
 նու թեանն, և վնաս հոգևոր սլաու-
 ճառիցէ երկաքանչիւրոցն ևս, թէ
 գրողին, և թէ գրել տուողին :

Բացաբերան աղաղակեմք ամենե-
 քեան թէ մեր ազգն իրար մատնիչ
 է, և ո՛չ երբէք խորհիմք կամ 'ի միս
 առնումք թէ ուստի այն մատնու-
 թիւնն յառաջ գայ, որսէս զի կա-
 բացուք զաղբիւր առ ականն ցամա-
 քեցուցանել, Մատնութիւն Ազգիս
 ահաւասիկ տեսանի, զի յառաջ գայ
 'ի տգիտութենէ մեծագոյն մասին նո-

րա . մեծ մասն Ազգիս , մանաւանդ
 թէ և կանանին զուրկ են գլխովին
 'ի գրոց գիտութենէ . ուստի և սլար-
 տաւորին , որպէս և ցուցաք , յայտ-
 նել օտարաց զծածուկս խորհրդոց
 իւրեանց : Յանկութիւն մարդոց յա-
 գումն չունի , և յորժամ միանգամ
 տիրանայ խորհրդոց ընկերի իւրում ,
 ջանայ տղրիօրէն քամել զարիւն նո-
 րա ցտպառումն շնչոյ : Օ որ ինչ կա-
 մի , սլահանջէ , այն և զպատկառե-
 լիսն անգամ : Ոչ տաս՝ երթայ մատ-
 նէ զքեզ օտարին , և լինի վերջինն
 չար քան զառաջինն . ժողովեցարնք
 ուրեմն՝ գուն գործեցէք բառնալ զսկզբ-
 նապատճառ մատնութեան՝ զտգիտու-
 թիւն . և ահա տեսանիցէք զազգ ձեր
 առաւելադոյն սիրով շաղկապեալ ընդ
 իրեարս՝ քան ընդ օտարոտիս և այ-
 լակդեհս :

Չիք անդէորդ կամ սարտիզպան
 'ի Սուղա , որ ոչ գիտիցէ թէ քա-

նի տունք են՝ որք ձգեն զապրուստ
 իւրեանց 'ի Հնդկաց : Եւ ոչ այս-
 չափ միայն , այլ թուել կարէ նա ե-
 թէ կամիցիս և զամենայն միահաղոյն
 և ասել թէ տարեկան այսքան մուտք՝
 են ջուղայ 'ի Հնդկաց անտի : Եւ
 այս ընդ այնպիսի իշխանութեամբ ,
 ուրանօր ով շոյտ զարթնուցու յառա-
 ւօտուց՝ համարի զինքն իշխան և թա-
 գաւոր , և զկամքն՝ իւր օրէնք .
 կարի յոյժ վտանգաւոր է , և բազ-
 միցս զազնն ողջոյն վտանգեաց . որ
 հազիւ երբէք պատահէր , եթէ իւ-
 րաքանչիւր տան Տիկնայք ուսեալ
 էին , և զգործ և զգրութիւն ան-
 ձամբ անձին կատարէին :

Աւելորդ համարիմ երկրորդել աս-
 տանօր թէ հարկ է դաստիարակու-
 թեան () րիորդաց մերոց՝ ըստ սրում
 Հայ՝ առեալ և՛ յառաջնութենէ Ազ-
 գիս մերոյ յընկերութիւն քաղաքա-
 վարի կենաց , որպէս և 'ի պէսպէս

շնորհացն Աստուծոյ սեպհականելոց
 աշխարհի մերում առ Նոյաւն Նա-
 հապետաւ, և առ որդւովք և թոռամբք
 նորա՝ յընթացս չորեքհարիւր յիսուն
 ամաց, զորս եկաց Նոյ ՚ի Հայաս-
 տան յետ ջրհեղեղին: Ինչ երա-
 նութիւն էր մեզ, եթէ ամենայն մեր
 ծնողանի, գիտէին և դաստիարակե-
 ին զմեզ յայսոսիկ գերաշնորհ արտու-
 նութիւնս Ազգիս Հայոց: Եթէ մեր
 պատուոյն մեք անձանօթ մնայցեմք,
 զինչ մեղադրութիւն ապա և այլոց
 Ազգաց, բայց ոչ այդպէս, ժամանակն
 առ դուրս եկեալ հասեալ կայ, յո-
 բում Օրիորդք մեր ուսեալք այ-
 սուհետե մայրացին որդւոց՝ ոչ մի-
 այն ծննդեամբ, այլև սննդեամբ.
 Ընդ կաթին արբուցանելով նոցա և
 զԱստուածատուր պատիւ Հայաստա-
 նի և Ազգիս մերոյ՝ սկզբան և նա-
 խահօր ազգաց աշխարհի:

Յաշագո Դաստիարակութեան Օրհորդաց ըստ որոսմ
 շարքի շինեցութեան :

Ս ԱՅՐԱԳԱՍՈՒՆ խժու թիւն ազգաց
 որ ոչ ինչ առաւել ճանաչէր քան
 զգազանային ոյժ մարմնոյ , և ար-
 ուեստ հանձարաւոր՝ զիւր որսորդու-
 թիւն , յիշտ քամահեալ ընդ ահամք
 հայեցաւ 'ի կին մարդ՝ իբրև 'ի տկար
 և անսպիտան անդամ ընտանեաց իւ-
 րոց : Եւ աստուստ է , զի յանյի-
 շատակ դարուց հետէ կանայք իբրև
 ստրուկս և աղախնեայս համարեալ՝
 մերժեցան յամենայն կենցաղալար ա-
 ռանձնաշորհութեանց և ուսումնա-
 կան հրահանգաց : Բայց իբրև սկսան
 մարդիկ առաւել քան զառաւելն քա-
 ղաքալարել , և ազգ ընդ ազգի կա-
 լաւ զերթեւեկ , սակաւ առ սակաւ
 ծաղկեցաւ 'ի նոսա դիտութիւն , և
 կանայք մեծագործք և հանձարեղք
 ընդ դարս դարս՝ առնացի ոգւով և

խորհրդով ծանուցեալ՝ հորդեցին շա-
ւիզ ընդարձակ համօրէն սերին յըն-
կերուծիւն և 'ի հաւասարութիւն
արուացն :

Կաև անդադար պատերազմունք
առաջին գարուց՝ նուազութիւն ա-
րարեալ 'ի համար արուաց , բազմա-
ցոյց զհօրան իգաց . որով բազմա-
կնութեան սկիզբն արարեալ 'ի մարդ-
կային ընկերութիւն՝ ցածոյց յոյժ
զյարգ գոլարական սերին , և զերամ-
երամս 'ի նոցանէ խռնեալ 'ի մի կա-
նանոց , ցռական նախանձու և կաս-
կածանաց արուացն արար պատարագ ,
և փակեաց մեկուսացոյց զնոսա յա-
մենայն ընկերակցութենէ , որպիսիք
այժմ տեսանին յ()ամանիա՝ 'ի Պարս-
կաստան , և յայլուր : Ընդ այս-
պիսի ազգաւ անկեալ և փիճակի գե-
րութեան մերոյ՝ 'ի հինգ հարիւր ա-
մաց հետէ՝ պարտաւորեցաք և մեք
նոցա պէս , ոչ եթէ զմերսն երամել

՚ի մի գրոհ ստրկութեան, այլ՝ ընդ որմսւք և վարագորօք պահել զնոսա, զըկելով յամենայն կենցաղագուտ և ՚ի պիտանի գիտութեանց անտի, որով երբեմն ծաղկեալ Տիկնաց Հայոց աշխարհիս՝ ստղաբերեցին մեզ զճշմարիտ պարծանս :

Տեսեր Քնթերցող, զի զըկումն Օրիորդաց մերոց ՚ի պիտանի հրահանդաց և կրթութեանց անտի՝ ոչ է Ազգիս ընդաբոյս, այլ թէ գերութեանն մահաբեր հետեանաց են անիծապարտ փուշքն և տատասկք : Գերութիւն վնջ անց, ընդէր ասլա շղթայք ստրկութեան ոչ խորտակեցին : Տգիտութեամբ անկաք, գիտութեամբ գուն գործեսցնւք կանգնել վերստին :

Մտխախտամ Արարչութիւնն կազմաց զնոսա յընկերութիւն, այն և ՚ի զարդ իսկ ընկերութեան մերոյ, և մեք՝ եթէ ըստ վայրենաբարոյ խժու-

թեան ազգաց 'ի բաց մերժիցեմք զնո-
 սա , յանցաւոր գտանիմք աստուա-
 ծեղէն գերաբուն իմաստութեանն , որ
 արար զմարդն : Վոկ անուեղ ՄԱՐԴ-
 ամօթ առնէ զամենայն մարդ , իբրև
 կիսարարած և սլակասաւոր . զի ծայրն
 մարդկութեան՝ որ եղ անուանս ամե-
 նայն իբաց՝ չեզխտ որ ընդ իւր 'ի մի-
 ասին լինէր Ս'ի արդ՝ այսինքն միա-
 Հա , կամ միանման . զի արդ՝ զահա և
 զնմանն ցուցանէ , մինչ ոչ ետես զկին
 իւր , զկեանս իւր , և նովաւ հանգերձ
 եղև մի արդ կամ մարդ : ॥ Եւ եղև
 ցին երկօքին 'ի մարմին մի . ॥

Բնութիւնն հոգածու մայրութեամբ
 խնամ կալաւ յեղուլ 'ի նոսա զա-
 մենայն որինչ նազելի՝ գողտր և վայ-
 ելչական . որպէս զի լինիցին նոքա
 մեզ 'ի կանայս , այսինքն կեանս՝
 օգնութիւն և մխիթարութիւն յամե-
 նայն 'ի կեանս մեր . և մեք զլանայ-
 ցեմք նոցա վասն մեր զկրթութիւն ,

որ յաւէտ տաշեալ և տապարեալ ըզ-
խորդութիւն բնութեանցն՝ յօրինիցէ
զնոսա ատենահասօ զնականս յամե-
նայն՝ ՚ի կարիս մեր ։ —

“Ա՛հ ին՛չ պիտին ուսմունք դստե-
րաց մերոց, որ ո՛չ կոյս դառնալոց են,
ո՛չ ապաշխարող ։” տսեն ոմանք ։

Պատասխանեմք, խաբիք Պարոնայք,
կուսից և ապաշխարողաց չպիտին այն-
քան հրահանգ և կրթութիւնք ՚ի պահ-
պանել զչոր ու ցամաք դլուխս իւրեանց՝
որքան դստերաց ձերոց, որք յար-
բունս հասակացն՝ և արդէն իսկ պար-
պարտաւորին ո՛չ եթէ անձանց մի-
այն, այլ ձեզ ծնողացդ սպաս հար-
կանել և հաճոյանալ. մեծամեծ եղ-
բարց ի՛րեանց քուրանալ ամենայն հը-
նազանդութեամբ և ընտանեկան սի-
րով, փոքրիկ եղբարց կամ քերց՝ ՚ի
կուսութեան մայրանալ, ձերոց պատ-
կառ կալ, և պառաւանցն՝ պարկեշտ,
դրացեաց զսէր շահել, հիւրոց սլաութիւ

դնել, առ անձանօթս Համեստօրէն
 կալ, և ծանօթից ընդերլանալ, օր ա-
 ւուր զհոգս տան տնտեսել, ամենայն
 ակնարկութեան մօր կամ հօր զանձն
 պատրաստական ընծայել, վասն հոգ-
 ւոյ իւրոյ և ծնողացն՝ աղօթիւք առ
 Աստուած դիմել, և որ հողար այս-
 պիտի տնական հարկիք իցեն՝ անթե-
 րի ընուլ, Եւ որոց այսքանեաց կամ
 այսպիսեաց պէտս ունի կոյս կամ ա-
 պաշխարողն, Ապա ուրեմն ՚ի բաց
 յանձանց թօթափեցէք զսնտօի զայդ
 կարծիս, և զոր մինչ ցարդ կոյր ըզ-
 կուրայն, ջանացարուք այսուհետեւ օ-
 րինաւոր հրահանգօք ուսուցանել նո-
 ցա զբարեգոյն ելանակ տնտեսական
 և ընկերական կենաց, Արդարև յայբ-
 բենարանի կամ ՚ի Քերականութեան
 չիք կանովն որ ուսուցանիցէ դստեր
 քում զիարդ կարել զպատմութեան
 եղբօր իւրոյ, կամ անկանել գուլ-
 պայս հօր, սակայն և այնպէս՝ կա-

«նովնքն՝ զորս նոքին աւանդեն, այն-
 պիսի իմն նրբութիւն և լոյս տան
 մտաց նոցա, մինչ զտարեւոր արտա-
 քին ուսանելիս, լմբունել բոլորովիմբ
 յընթացս երկց ամսոց: Թուարա-
 նութիւնն դանկ և գահեկան չէ, բայց
 քաջ պահէ զհամար երկոցուն ևս: Ը-
 ղրուեստք միմեանց են առաջնորդք,
 այլ գրագիտութիւն՝ ամենայնի: Եւ
 զին՝ չ այժմ՝ ծնող, տակաւին կուսնց
 և ապաշխարողաց համարիցիս պիտա-
 նի զգիտութիւն այսոցիկ պարտեաց
 և պաշտամանց, և դստեր քում. ո՛չ:

«Իբաւ է, ասեն, բայց եթէ աղ-
 ջիկ կարգացող լինի՝ փոյթ տրիանայ:»

Աբրի՛ իմաստո՛ւն առաժ. ուրեմն
 յընդհանուր Եւրոպէ կենտ մին ա-
 բու ևս չպարտի գտանիլ. լստ որում
 հազիւ ուրեք գտանի անդ՝ ի մէջ
 լուսաւորեալ ազգացն՝ կին որ չգի-
 տիցէ զկարգալ և զգրել:

«Ըղջկանց հարկ չէ, ասեն, դաս-

տիարակու թիւն , զի սիրահարացն զը-
րեանս գրեն :

Ֆրանկլին մեծն Ամերիկացի՝ ասաց
երբեմն . “եթէ մարդիկ այսքան չարք
իցեն հաւատով , զին՞չ լինէին ապա
առանց հաւատոց :” Եւ մեք ասեմք ,
եթէ () ընորդք ուսմամբ և հրահան-
դօք արտաքոյ կարգի վարեսցին , զոր-
պիսի՞ կեանս վարէին ապա՝ առանց
ուսման և կրթութեան : (Նայց յա-
ւէտ հաւանեալս եմք , թէ՛

Պարծանք Հայուհեաց
Հիմնի յաւէտ յայս ,
Չառնել ինչ ընդդէմ
Պատուոյ և Փառաց :

Ո՞ երբէք մղեաց
Պատերազմ՝ ի Հայս ,
Առ պաշտպանութիւն
Սրբութեան կանանց :

ԳԼՈՒԽ Է .

Յաղագս Դաստիարակութեան Օրինորդաց ըստ որո՞ճ
նոր Բան շիտ :

ՎՆԻՋԱԲԱՆ

ՅՈՒՑԱՔ յառաջին գլուխան՝ թէ որպէս սկզբնաւորութիւնն նախկին դըպրոցաց արուոց և իդաց միանգամայն՝ բացեալ ՚ի Հայաստան, սփռեցաւ ընդ որպէս և դաստերաց նորա յաշխարհ ամենայն :

Յուցաք ևս՝ թէ որպէս կանայք կերթ դաստիարակեալք յաշխարհի մերում, ոչ միայն նախկին Հեղինակք հանդիսացան աստուածօրհներգ գրուածոց, այլ և սիւն և հաստատուի կացին Էկեղեցւոյ սրբոյ մերում, ընդդէմ կատաղի կամաց կրակապաշտ թագաւորացն Պարսից :

Յուցցո՛ւք այսուհետև նաև զչարու նակութիւնն ուսման յայսորիկ յերանելիւրաց անտի հետէ անընդհատ ցաւուրս մեր, և զարդի արծարծումն

ճորս ողորմութեամբ Ամենակալին ընդ
ամենայն տեղիս, ուր կան ազգ մեր,
թէ 'ի բնիկն մեր Հայաստան, և թէ
'ի գաղթականս նորա:

Թէպէտև երկիր ունատակ եղև
Հայաստան յերեսաց ամենի և վայ-
րագ բարբարոսաց, բայց որքան սլա-
կասեցաւ նա յարտաքին փառաց և
'ի մխիթարութեանց աշխարհիս այ-
սորիկ, այնքան և առաւելաւ հաւա-
տովք 'ի փառս երկնաւորս: Որքան
առաւել քանդեցան աւանք և շէնք,
այնքան վանորայք և կուսանոցք բազ-
մացան, որոց հանապազորդեան մըր-
մունջք էին սաղմոսք 'ի բերանս նո-
ցա: Այս սրբազան և աստուածա-
դումար միաբանութիւնք էին Հայ-
ոց աշխարհիս՝ որ յանհուն սասա-
նութեանց և յարեան ծփանաց ան-
տի հանին և հասուցին առ մեզ զաստ-
ուածախօս լիզու և զգպրութիւն աշ-
խարհիս մերոյ: Այս սրբազան եղ-

բայրութիւնք և քուրութիւնք էին ,
 որ անշէջ պահեցին զհուր ջերմեռան-
 դութեան բարեպաշտօն ազգին մերոյ՝
 առ հաւատ երկնաւոր Արդապետին :
 Այս առաքելաշնորհ մնաստանք է-
 ին , որ իբրև աղբերակունք զովու-
 թեանց վտակեալք յանհուն ամայու-
 թեան անապատացեալ աշխարհիս՝ շե-
 ջուցին աստ և անդ զծարաւ մնա-
 ւոր ճանապարհորդաց Քրիստոնէ-
 ից և Քրիստոնէութեաց ասեմք ,
 Հայոց աշխարհիս : Այ երբէք ու-
 բեք 'ի գլխաւոր փճակս մեր դադա-
 րեցաւ կուսանոց , և՛ որպէս ականա-
 տես և փորձառու 'ի մանկութեան ,
 ոչ ումք 'ի տղայոց կասեցոյց եր-
 բէք զկաթն թարմ աստուածային զի-
 տութեան : Յիշեմ՝—յիշեմ այժ—
 բայց երանի թէ նովին անմեղու-
 թեամբ՝ որով և սկսայ—յորժամ յԱ-
 դու լիս , 'ի Ղողթն անուանեալ ա-
 ւանի մերում , աշակերտեալս դաս-

տիարակութեան Աթուաօր Հայաս-
տանեայց՝ վերստին աշակերտեցայ մայ-
րաբար հրահանգութեանն Շողանայ
'ի նուագս օրհներգութեան Աստու-
ծոյ իմոյ : Եւ եթէ ճմլել և մրդել
կարիցեմ՝ զուշ 'ի պղտորեալ զբա-
զանաց հեռաւոր օտարութեան, զբա-
զումս յառաջ բերել կարեմ 'ի հոյ-
ակասլ և յանուանի արանց աշխար-
հիս՝ որ նախ մարց և կուսանաց ա-
շակերտեալք՝ Հասին 'ի ծայրագոյն չափ
կատարելութե՛ն գիտութեան իւրեանց :
Երանի՛ .— Հազար երանի՛ աշխարհի
մերում, որ այսպիսի աստուածերամ
սրբուհեօք է լի :

Մօտ 'ի վախճան անցեալ դարու,
յորժամ դպրոցօք և տպարանօք փայ-
լէին Կալկաթա և Մադրաս քաղաքք
Հնդկաստանի, և հրահանգօք և կրթ-
թութեամբք բարգաւաճէին պատա-
նիք և կուսանք Ազգիս, եթէ ոք
գնացեալ յ(Օսմանաստան քարոզէր

զհարկ դաստիարակութեան Օրիորդաց աշխարհին, եթէ չքարհոծէին՝ անշուշտ ընդ այր հերձուածող համարեալ զնա՝ ՚ի բաց մերժէին: Իսկ արդ՝ թո՛ղ ՚ի մե ծն Պօլիս՝ ուր բարձր ՚ի գլուխ պայծառանայ Մեսրովպեան մայր ուսումնարան սոսկ: Օրիորդաց հանդերձ բազում այլ փոքրիկ և մեծամեծ դպրոցօք, որպէս և անհամար առտնին դաստիարականոցօք. այլ և գրեթէ յամենայն քաղաքս Մեծին և Փոքուն չայաստանեսայց, ուրանօր դրտանին տունք յիտուն՝ անդ գտանին ամենայն իրաւամբ և դպրոցք վասն դրստերաց չայոց:

Ս'վ երբէք հաւատայր, թէ Բէնդան՝ զիւղ փոքրիկ կառուցեալ ՚ի խորին խորշ ինչ Տաւրիկայ լերին՝ յաե եզերբ Եփրատայ, յառաջ ընծայիցէ աստանդական ճանապարհորդին զհրաշակերտ զիւր դպրոց յերկուս սրահս բաժանեալ, մի վասն ուստերաց, և մի՝

վասն դատերաց ազգիս, սակայն և այն-
պէս տեսի ես անդ զըստրոցսն՝ զորս հան-
գանակութեամբ Հայկազանց տեղւոյն
կառոյց մեծանուն Ղ.էորդ Ամիրայ,
և անդուլ աշխատէր վասն օր աւուր
յառաջադիմութեան և պայծառու-
թեան նորա :

Կարբի, թէպէտև յառաջագոյն
աւան անուանի յԱյրարատեան նա-
հանգի Հայոց Մեծաց՝ առ ստորոտուլ
լերին Արայի, սակայն 'ի թահմազ
դուլի Նատր շահէ և այսր՝ բու յա-
ւերակին կայր: Իսկ արդ՝ կրկնայարկ
գպրոցօք պայծառանայ հրաշացեալ
հրահանգօք ուստերաց և դատերաց
ազգի մերոյ՝ որպէս և յայլ գաւառսն:

Տես ընթերցող, զերկուս միայն 'ի
փոքրկանց և գրեթէ յաննշմարելեաց
ածի այսրէն յօրինակ, որով ոչ թէ
ասել կամիմ, թէ մին միայն էր 'ի
Տաւրիկէ և միւս յԱյրարատեան գա-
ւառի, այլ այն թէ՛ ոլորմութեամբ

Բարձրելոյն այժմ ծաղկեալ է աշխարհն
 դպրոցօք ընդ ամենայն տեղիս . ոչ 'ի
 հրահանդս ուստերաց միայն , այլ և
 դստերաց Հայոց :

Օ ի արդէն հռչակեալ ծանու-
 ցեալ են գրեթէ ամենայն ուրեք համ-
 բաւաւոր դպրոցք Այրարատայ , Սիւ-
 նեաց , Աղուանից , Տփղեաց , Աշտար-
 խանայ , Նոր Նախիջևանայ , Մոս-
 կովայ , Պօլսոյ , Օ միւռնիոյ և այլոց
 տեղեաց և աշխարհաց , զորոց թէ
 մանրապատու մ' լինել յօժարէաք՝ եր-
 կարեալ ելանէաք ըստ չափ յառա-
 ջադրեալ բանասութեանս :

Եւ զի ինձ զուշադրութիւն ըրթեր-
 ցողիդ առ հեռաւորս և յանձանօթս
 յաճեցուցանել , ոչ զայն և ամեներան
 Նախահարք և Հիմնադիրք Մար-
 դատիրական Ճեմարանիս մերոյ՝ խոր-
 հեցան և հաստատեցին , և ընդ յո-
 լով ամս շարունակ հրահանդեցին
 'ի նմա ոչ միայն զպատանիս , այլ և

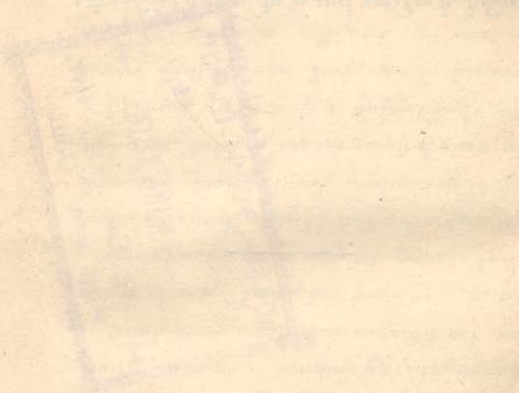
դօրիորդս մեր՝ յուսմունս մերազգի
 և այլազգի դպրութեանց : Արարին
 այն, — և փառս տամ անմահ յիշատա-
 կաց նոցա, որով հաստատի խոնարհ
 այն դրութիւն իմ թէ՛ դաստիարա-
 կութիւն () րիորդաց հարկ է, ըստ
 որում նոր բան չի.բ. այլ ՚ի սկզբա-
 նէ յաւիտենից սկսեալ և առ մեզ
 եհաս անլնդ հաս շարունակութեամբ :

Այժմ՝ հերի.բ է, ընթերցող, թէ
 իմանաս յորում աստիճանի դասն կրու-
 կծանաց բազմօրեայ հարուածոց իմաց
 ընկողմանեալ՝ գրեցի զայս դուզնա.բեայ
 հատուկուր անուանեալ ճառ՝ յողորմ
 և ՚ի դութ շարժիս իտիյն, և եթէ
 սէր սիրանունդ զա՛ականցդ ոչ ստի-
 պիցէ զ.բեզ, տակաւին զիջանելով
 քո ՚ի փափագ ցուադար գրչիս,
 աստուած սիրաբար և ազգասիրաբար
 խոնարհիս ՚ի հայցուած պաղատաւ
 նաց սրտի իմոյ, և ամենայն պարո-
 նութեամբ քով՝ ջանաս օր յառաջ

Հաստատել ինձ զգալրոց վասն դաս-
տիարակութեան (Օրիորդաց մերոց,
որով որպէս Հաստատ Հաւատամ,
շահիս սնձին և ազգի քում զանըս-
պառ երանութիւն յաստուածախօս
բերանոյն. որ ասաց, «Թոյլ տուք մանկ-
տանդ զալ առ իս և մի արգելուցուք»

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

